МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Педагогічний факультет
Кафедра дошкільної освіти

З Б І Р Н И К

НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
*з нагоди відзначення **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова***

«ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ВІД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ОСВІТИ ДОРОСЛИХ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ)»

20 березня 2024 року

Київ 2024

УДК 37.044-022.332:004]:005.745
І-66

Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження): Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т. О. Олефіренка, Г. Г. Цвєткової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. 632 с.

У збірнику вміщено наукові праці та матеріали, покладені в основу доповідей, повідомлень, аналітичних оглядів вчених, представників наукових шкіл України і зарубіжжя, здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, педагогів-практиків та усіх інших зацікавлених у проблематиці, висвітленій під час роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)» 20 березня 2024 року, присвяченій **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.**

Матеріали Збірника можуть бути корисними науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та наукових ступенів, які здійснюють дослідження в межах відповідних напрямів, педагогам-практикам закладів освіти та усім, хто цікавиться вітчизняним і світовим досвідом та інноваційними освітніми технологіями в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих.

Редакційна колегія:

Олефіренко Тарас Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Цвєткова Ганна Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (голова)

Барановська Лілія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шулигіна Раїса Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Кузьменко Ірина Анатоліївна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шелепко Галина Володимирівна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Матеріали подані в авторській редакції.
Автори статей несуть відповідальність за науковий та літературний зміст, достовірність викладених фактів, цитат, посилань на використані джерела та дотримання принципів академічної доброчесності. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
©Кафедра дошкільної освіти, 2024
© Автори статей, 2024

УДК 373.2.016:159.953

Шелепко Галина Володимирівна,
асистент кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Науковий керівник: ***Довбня Софія Олегівна,***
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

ПІЗНАВАЛЬНА СФЕРА– ІМПУЛЬС ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ УМІНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. *У статті здійснено психолого-педагогічний аналіз розуміння пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку як добре розвинене відчуття, сприймання, мислення, мовлення та уявлення про ландшафтний дизайн, що сприяє формуванню основ художньо-конструкторських умінь: здатності до виділення різноманітних поглядів на певне явище чи об'єкт, виділення істотного, порівняння, розрізнення відмінного та подібного, розмірковування, знаходження шляхів, класифікація предметів, узагальнення результатів дизайнерської діяльності, узгодження поглядів з іншими, оволодіння логічними операціями заперечення, доведення, аргументації, переконування. Розкрито закономірність розвитку психічних процесів дітей старшого дошкільного віку у художньо-конструкторській діяльності. Схарактеризовано як розвиток пізнавальних процесів впливає на формування основ художньо-конструкторських умінь дітей старшого дошкільного віку. Наведено взаємозв'язок між збагаченням уявлень про природу та формуванням основ художньо-конструкторських умінь.*

Ключові слова: *пізнавальна сфера, формування основ художньо-конструкторських умінь, діти старшого дошкільного віку.*

Abstract. *The article presents a psychological and pedagogical analysis of the understanding of the cognitive sphere of senior preschool children as a well-developed sense, perception, thinking, speech and understanding of landscape design, which contributes to the formation of the basics of artistic and design skills: the ability to distinguish different views on a particular phenomenon or object, to highlight the essential, to compare, to distinguish between different and similar, to reason, to find ways, to classify objects, to generalize the results of design activities, to coordinate views with others. The regularity of the development of mental*

processes of senior preschool children in artistic and design activities is revealed. It is characterized how the development of cognitive processes affects the formation of the basics of artistic and design skills of senior preschool children. The relationship between the enrichment of ideas about nature and the formation of the basics of artistic and design skills is presented.

Key words: *cognitive sphere, formation of the basics of artistic and design skills, children of senior preschool age.*

Проблема пізнавальної сфери як імпульсу формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку заслуговує особливої уваги на сьогодні. Пізнання навколишнього простору, встановлення взаємозв'язків та залежностей між ними відтворює у свідомості дитини старшого дошкільного віку цілісну картину світу, що потім відображається у дитячому ландшафтному дизайні.

Дослідженням розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку у різні часи займалися багато вчених, такі як: Д. Болдуін, Д. Брунер, К. Бюлер, Д. Ельконін, Ж. Піаже, Е. Клапаред, В. Штерн та ін. [6].

Термін «когнітивний» (когнітивні процеси, когнітивна психологія та когнітивна психотерапія) набув поширення у 60-х роках XX століття під час захоплення кібернетикою і електронним моделюванням інтелектуальних процесів, що переросли в звичку представляти людину як складний біокомп'ютер [3].

У розумінні пізнавальної сфери В. Штерна спершу розвивається споглядання, потім − уявлення, а згодом і мислення. Від ще не виразного уявлення відбувається пізнання суті навколишнього середовища. К. Бюлер вважав, що наслідком акту мислення є асоціація між усвідомленими параметрами. Про синкретизм дитячого мислення вперше заговорив Е. Клапаред. За ним розвиток логічного мислення відбувається у переході від обстеження предмета, його називання та врешті розуміння його призначення. Д. Брунер у своїх дослідженнях про мислення розкрив, що оволодіння понятійним мисленням відбувається як навчання тому, які властивості середовища найбільш значущі для групування об'єктів у певні класи [6].

Старший дошкільний вік характеризується активним освоєнням світу з більш усвідомленим та глибоким сприйманням, осяганням та систематизацією завдяки інтелектуальним вмінням аналізу, порівняння, узагальнення, класифікації, встановлення закономірностей довкілля тощо [5].

Для інтенсивного формування пізнавальної сфери та основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку варто познайомити з джерелом пізнання − природою, книгою про навколишнє середовище та власне ландшафтним дизайном. Таким чином у дитини виникає пізнавальний інтерес, який складається із емоційно-чуттєвих реакцій осягнення змісту природи, що виявляється у проявах смаку (подобається, не подобається), так і

на способи пізнання. Емоційно-чуттєві реакції викликають створення емоційного образу світу, що потім транслюється в уявлення, знання та вміння.

Завдяки емоційним реакціям на навколишній світ у дітей спочатку виникає ставлення до об'єкта пізнання, а потім запускається процес пізнання [5, с.408].

Створюючи ландшафтний дизайн, дитина старшого дошкільного віку виділяє істотне, порівнює, розрізняє відмінне та подібне, міркує, знаходить шляхи, класифікує предмети та узагальнює.

Перераховані вище художньо-конструкторські вміння лежать в основі розумових дій дитини старшого дошкільного віку.

Формувати ці вміння дітей старшого дошкільного віку слід через розвиток пізнавальних процесів – пам'яті, сприйняття, мислення, уяви. Починається взаємодія «дитина-дорослий» з розвитку відчуттів як «безпосереднього» чуттєвого пізнання окремих властивостей та сприймання − сукупності властивостей предметів навколишнього світу. Перцепція у взаємодії із сенсомотикою складають основу психічної сфери і забезпечують важливий бік життєдіяльності. При чому важливо познайомити дитину із властивостями предметів: формою, кольором, розміром, смаком, запахом у їх залежності, наприклад, червоний плід вишні − це ознака стиглості. Розширення об'єму сприймання у дитини 5-6 років, інтенсивне оволодіння нею сенсорними еталонами сприяє зростанню об'єму уваги, що дає можливість дитині охоплювати увагою всі ділянки художньо-конструкторської діяльності [1;4].

Потім у формі дії, в образній та словесно-логічній формах узагальнюються, опосередковується відображення найбільш суттєвих властивостей світу − мислення. Цей процес призводить до знань про приховані для органів чуття властивості світу. Проте надалі органи чуття відкриті для пізнання суб'єктом через включення їх у відношення з іншими предметами [4].

Для розвитку наочно-образного мислення відіграють продуктивні види діяльності − конструювання, малювання, ліплення та аплікація з природнього матеріалу. Завдяки цим видам діяльності у дитини старшого дошкільного віку формуються вміння уявляти кінцевий результат і етапи його втілення, вміння планувати свою роботу і отримувати результат [1].

Основна умова розвитку мислення дитини 5-6 років − це повноцінне і у кількісному, й у якісному відношенні – в інтелектуальному і емоційному значенні спілкування з дорослим. До такого спілкування, що носить позаситуативно-особистісний характер входить [1]:

- знайомство дітей із простими фізичними явищами (формувати уявлення про властивості руху в просторі та форму тварин в залежності від способу їх існування);
- уявлення про події та явища суспільного життя з використанням суспільно-побутових казок, розповідей про життя і дружбу дітей, про працю і професії дорослих, про видатних людей, героїв, про традиції й свята нашого народу (у яких виділяти спільний колективний характер праці, уявлення про взаємодопомогу, гуманність, патріотизм);

- знання елементів грамоти, що включає вміння звукового аналізу, вміння бачити відразу дві букви; формування певних математичних уявлень (про кількість, кількісні відношення, дії рахунку, про задачу, величини, їхнє вимірювання).

Під час спілкування з ровесниками у ході художньо-конструкторської діяльності у дітей старшого дошкільного віку з'являється вміння вислухати співрозмовника, поважати його думку, зберігати партнерські стосунки, узгоджувати план дій, доводити думку, заперечувати хибні висловлювання тощо.

Спілкування з рівним за статусом партнером створює сприятливі умови вільного виявлення творчого потенціалу та стимулює розвиток ініціативності дітей старшого дошкільного віку [1, с.88].

Якщо розглядати вплив спілкування і спільної діяльності з ровесником на пізнавальну сферу, то можна сказати, що вона полягає у [1, с.89]:

а) засвоєнні здатності до виділення різноманітних поглядів на певне явище чи об'єкт та узгодження цих поглядів між собою;

б) оволодінні логічними операціями заперечення, доведення, аргументації, переконування.

На основі досягнень дитини у розвитку пізнавальних процесів, їх інтелектуалізації, інтеграції та диференціації, набуття ними довільного та свідомого характеру знання дитини значно розширюються, систематизуються, набувають особистісного змісту. Це дає підстави говорити про закладання у дошкільника основ світогляду [1, с.77]. Тобто пізнавальна сфера включає, з одного боку, певний рівень розвитку відчуття, сприймання, уяву, мислення, мовлення а з іншого – певний запас знань про природне середовище у вигляді уявлень про той, чи інший предмет (або явище).

За комплексною програмою розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» дітей п'ятого року життя цільової підпрограми «Пізнавалик» з природним довкіллям педагогу необхідно виконувати такі освітні завдання: закріплювати знання про пори року, збагачувати знання про природні об'єкти (сонце, небо, хмари, повітря, вітер, вода дощ, сніг, каміння, земля, пісок) їхні властивості, характерні особливості; рослини, дерева та кущі на території закладу дошкільної освіти; овочі, квіти, будову рослин; тварини (свійські та дикі); птахи (свійські, дикі); комахи. Розвиток естетичного сприймання природного довкілля, усвідомлення важливості його для людини та її здоров'я [2].

Базовий рівень засвоєння знань, умінь і навичок у дітей п'ятого року життя цільової підпрограми «Пізнавалик» за розділом «Розвиток і виховання розуму» представлений у програмі як: наявністю уявлення про об'єкти соціального, етнічного, предметного і природного довкілля, органи тіла завдяки яким досліджує світ; розпізнаванням об'єктів предметного і природного довкілля за їх сенсорними характеристиками; називанням пори року та об'єктів природи; дією у вигляді активної реалізації власної потреби в пізнанні довкілля за

допомогою органів чуття; відповідно до набутого досвіду спостереження і дослідження предметів і явищ; використання предметного довкілля у ігровій діяльності [2].

У розділі «Художньо-естетичний розвиток» для дітей п'ятого року життя знаходимо взаємозв'язок між збагаченням знань про матеріали та їх конструкторські можливості, інструменти, обладнання для заняття, про просторові відношення між предметами та як наслідок розвиток елементарних дослідницьких нахилів, конструкторських здібностей під час пізнання властивостей матеріалів і порівняння їх за сенсорними характеристиками. Між закріпленням назв деталей будівельного матеріалу, навчанням викладати кубики та цеглинки горизонтально й вертикально, створювати будівлі залежно від призначення до формування вміння аналізувати зразок споруди, виокремлюючи суттєве і визначаючи план дій. Від закріплення поняття про лінію згину до уміння складати аркуш паперу квадратної та прямокутної форми навпіл, сполучаючи сторони і кути. Між закріпленням набутих знань й заохоченням конструювати за власним задумом до самостійності у виборі теми, матеріалу та послідовності дій у реалізації задуму й формування вміння оцінювати свою роботу та роботи інших дітей [2, с.83-84].

У свою чергу за цією ж комплексною програмою розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» дитину шостого року життя цільової підпрограми «Дослідник» у розділі «Розвиток і виховання розуму» пропонується заохочувати до розмови про пори року, природні об'єкти на основі отриманих раніше знань [2].

При чому базовий рівень засвоєння знань, умінь і навичок у дітей шостого року життя узагальнений у тому, що у цьому віці вони мають уявлення про найближче природне довкілля; розпізнають предмети за їх сенсорними характеристиками, розрізняють площинні та об'ємні геометричні фігури; визначають розташування предметів один відносно одного; називають види рослин та їх будову; тварини та їхнє пристосування до природних умов; народні повір'я, прикмети, казки, легенди, перекази, звичаї, традиції щодо збереження довкілля; виявляють інтерес до пропонованої інтелектуальної задачі, активність у дослідженні, обстеженні предметів за допомогою всіх п'яти органів чуття, орієнтуючись на сенсорні еталони; порівнюють їх за кількістю, величиною, положенням у просторі відповідно до інших предметів, за формою, використовуючи геометричні фігури як зразки; на елементарному рівні класифікують, аналізують, синтезують, узагальнюють предмети та явища за певними ознаками, розв'язують проблемні завдання, ситуації; уважно слухають і запам'ятовують; намагаються самостійно вирішити пізнавально-ігрове завдання [2, с.127-128].

Взаємозв'язок між розширенням знань і формуванням художньо-конструкторських умінь у дітей шостого року помічаємо у програмі «Соняшник» через розширення знань про сенсорні властивості матеріалів та їх конструкторські можливості, інструменти й обладнання для заняття до

формування первинних уявлень про просторові відношення між предметами та розвиток елементарних дослідницьких нахилів, конструкторських здібностей під час пізнання властивостей матеріалів. Між уявленням про будівлі, мости, транспорт до формування вміння відбирати необхідні деталі для будівлі, відповідно розташовувати їх. Від уявлень про папероплластику до складання паперу навпіл. Знання про матеріали та їх властивості моделюється добором та поєднання різних видів природного й штучного матеріалу для реалізації задуму. Між закріпленням набутих знань до самостійності у виборі теми, матеріалу та послідовності створення задуманої споруди, бажання споруджувати, конструювати за зразком, поданою моделлю, планом, ескізом, схемою, на задану тему, за власним задумом. Формування вміння оцінювати якість роботи [2].

На основі психолого-педагогічного огляду та аналізу комплексної програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» розглядаємо сутність поняття «пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку» як добре розвинене відчуття, сприймання, мислення, мовлення та уявлення про ландшафтний дизайн, що сприяє формуванню основ художньо-конструкторських умінь: здатності до виділення різноманітних поглядів на певне явище чи об'єкт, виділення істотного, порівняння, розрізнення відмінного та подібного, розмірковування, знаходження шляхів, класифікація предметів, узагальнення результатів дизайнерської діяльності, узгодження поглядів з іншими, оволодіння логічними операціями заперечення, доведення, аргументації, переконування. У дитини цього віку високий і достатній рівень розвитку всіх пізнавальних процесів тоді, коли вона усвідомлює взаємозалежність себе з природою та намагається творчо відтворити дійсність у дизайнерській діяльності.

Довільність пізнавальних процесів формування основ художньо-конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку взаємозумовлена цілеспрямованою та систематичною дизайнерською діяльністю з активним сприйманням естетики природи у всіх її проявах та явищах.

Як позитивне, так і негативне пізнавальне сприймання природи є важливим для формування основ дизайнерських умінь у дітей старшого дошкільного віку. Чим більше уявлень дитина має про значиму естетичну оздоровчу практичну ресурсновичерпну роль природи для людини, тим частіше викликає у неї почуття задоволення від взаємодії з природою та бажання якомога частішого перебування на її лоні. Ситуації, в яких спостерігається руйнування та недбале ставлення осіб до об'єктів живої природи викликає у дитячій душі засудження як внутрішнє, так і зовнішнє вираження невдоволення.

Резюмуючи, можемо стверджувати, що за активного включення пізнавальної сфери (всіх когнітивних процесів відчуття, сприймання, мислення, уваги, уяви, мовлення) відбувається динамічне формування основ художньо-

конструкторських умінь у дітей старшого дошкільного віку та відповідно створення ними ландшафтного дизайну.

Список використаних джерел:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівенць, 2023. 210 с.
3. Енциклопедія практичної психології. URL: http://psychologis.com.ua/kognitiv-2.htm
4. Пасніченко, А. Е. Психологія пізнавальної сфери особистості: відчуття, сприймання, мислення**.** Курс лекцій. Чернівці: ВІЦ «Місто», 2013. 320 с.
5. Раточка Г. Русин Н. М. Особливості пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції :* збірник тез доповідей за матеріалами ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (24-25 жовтня 2019 року, м. Мукачево) / гол.ред. Т.Д. Щербан. Мукачево : МДУ, 2019. С.406-408.
6. Саражинська В. В. Розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: зб. наук. праць.* Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. № 3-4. С. 236-241.

УДК 373.2.091.3:81'233]:82-343

Алла Сенчило,
здобувач другого (магістерського) ступеня
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

Науковий керівник: ***Цвєткова Ганна Георгіївна,***
доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри дошкільної освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна